

- Selma Şevkli, *Bir Ulusalıcı Nasıl Düşünür: Seküler Milliyetçiliğin Zihin Haritası*, İstanbul: Ufuk Yayınları, 2011, 184 s.

Değerlendiren: Ahmet Ayhan Koyuncu*

“Bir Ulusalıcı Nasıl Düşünür” adlı kitap, genç bir yazar olan Selma Şevkli tarafından yapılmış bir alan araştırmasının ürünüdür. 1981 Almanya doğumlu Şevkli, Psikoloji lisansı yaptıktan sonra Amerika’da sosyal bilimler eğitimi almış ve daha sonra Türkiye’ye gelerek kültürel incelemeler alanında yüksek lisans yapmıştır. Bu kitabı, yüksek lisans çalışmasına dayanmaktadır. Yazarın ikinci kitabı olan bu eserde, derinlemesine gözlem tekniği kullanılarak veriler elde edilmiş, araştırma, görüşme sürecinde bazı değişikliklerin yapılmasına da imkân veren yarı-yapılandırılmış görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Sosyal medya aracılığıyla tespit edilen 12 kişi ve kişisel ilişkilerle bulunan 5 kişinin dâhil olduğu, toplam 17 kişiyle görüşme sonucu ortaya çıkmıştır. Ufuk Yayınları tarafından basılan kitap, 184 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın ismi yayinevi tarafından konulmuş ve bunun izahı için ayrı bir önsöz yazılmıştır. Bunun sebebi, kitapta ulusalılık kavramından ziyade seküler milliyetçilik kavramının kullanılmasındır. Ancak yayinevi, yerinde bir tercihle, kitabın kullanımında ulusalılık kavramını tercih etmiştir; çünkü ülkemizde kavramın tam karşılığı budur.

Ulusalıcı kavramı, son dönemlerde popüler olan bir kavramdır. Editörün önsözünde belirtildiği gibi bu kavramın Batı dillerinde tam karşılığı yoktur (s. 7). 1980 sonrası ciddi bir güç hâline gelen İslami hareketlerin 90’larda ve 2000’lerde Türk siyasal hayatına damgasını vurması sonrasında ulusalıcı kavramı daha geniş bir kullanım alanı bulmuştur. İngilizcede *nationalist* kavramı ile ifade edilen milliyetçilik ile ulusalılık arasındaki fark, Türkiye’nin kendine has koşulları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Türkiye’de milliyetçilik Türk-İslam sentezi çerçevesinde gelişmiştir. Oysa bugün ulusalıcı olarak ifade edilen taraf daha seküler bir anlayışa sahiptir. Bu bağlamda yazar, ulusalıcılığı *seküler milliyetçilik* olarak tanımlamaktadır (s. 17). Bu çalışma da bir anlamda seküler milliyetçiliğin zihinsel haritasını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Kendilerini seküler milliyetçi olarak tanımlayan vatandaşların devlet, medya ve kişisel deneyimler yoluyla oluşturdukları kültürel kimlikleri ele almayı amaçlamaktadır. Çalışma, seküler milliyetçiliğin görünürlüğünün arttığı 2007 baharındaki Cumhuriyet mitinglerinden hareketle oluşturulmuş ve Aralık 2007-Mart 2008 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Kitap, öncelikle araştırmanın metodolojisine ilişkin bilgiler vermektedir. Saha çalışmasının safhaları anlatılmakta ve daha sonra kavramsal çerçeve ile ilgili bilgiler verilmektedir. Milliyetçilik, sekülerizm ve laiklik, seküler milliyetçilik, kutsallık gibi kavramları açıklayarak konunun teorik kısmını tartışmaktadır. Daha sonra Türkiye’de seküler milliyetçiliğin gelişimi, bir başlık hâlinde özet olarak verilmektedir. Sonraki dört bölüm ise

* Ar. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

her birisi kendi içinde farklı sayıda alt başlıkla, araştırmamanın yorumlarını içermektedir. Sonuç bölümünde araştırmacı, elde ettiği bulguların bir hülasasını yapmaktadır.

Milliyetçilik kavramının analiz edildiği kısımda yazar, Türkiye’de milliyetçilik anlayışında, dönemselsel farklılaşmalar söz konusu olmasına rağmen ırk vurgusunun ağır bastığını ifade etmektedir. Türkiye’de milliyetçi akımların çoğunda yaygın olan inanç, tek bir kökenden gelmiş olma ve şimdikiye kadar saf olarak kalmış olma temeli üzerindedir (s. 37).

Yazarın milliyetçilikten sonra üzerinde durduğu kavramlardan birisi de sekülerizmdir. Laiklik ve sekülerleşme kavramları arasındaki farkları inceleyen yazar, Türkiye’de laiklik ve sekülerleşmenin birlikte yerleştirilmeye çalışıldığını, ancak, Türkiye’de gerçek bir seküler bilincin yerleştiğini söylemenin zor olduğunu iddia etmektedir. (s. 38).

Seküler milliyetçilik ve kutsallık, yazarın diğer iki anahtar kavramlarını oluşturmaktadır. Yazara göre seküler milliyetçilik, dinin yerini alması için öne sürülen bir ideolojidir. Dinin söylemlerini reddettiği hâlde dinin sürekliliğini sağlayan en önemli faktörü, güçlü bir inancı gerektirmektedir (s. 41). Bu bağlamda da kutsallıkla iç içedir. Yani kendi kutsallarını yaratır veya dinî kurum ve kavramları sekülerleştirerek onlara kutsallık atfeder. Yazar, Cumhuriyet devrimlerinin bu olguyu çok sık kullandığını ve “devrimlerin ironik olarak Kurani bir didaktikle kitlelere ulaştırıldığını” ifade eder (s. 44). Çalışmasında seküler milliyetçiliğin, dinî modelleri, araçları ve kavramları kullanarak devleti, orduyu, Atatürk’ü ve millî değerleri nasıl kutsallaştırıldığını örneklerle açıklar.

Çalışma teorik çerçeveyi çok fazla uzatmadan ve teoriye boğmadan ana konuya geçer. Yazar, çalışmasına kendisini seküler milliyetçi, yani ulusalcı olarak tanımlayan insanları, siyasi yönelimleri, takip ettikleri gazete ve yazarları, Türklüğü nasıl tanımladıkları, atalarının kimler oldukları ve Türklük içinde İslamiyet’in yerinin ne olduğu şeklindeki sorularla tanımaya çalışarak başlar.

Çalışmanın verilerinin analizi kısmında en çarpıcı noktalardan birisi, daha önce de değinildiği gibi seküler milliyetçi jargonun nasıl dinî bir jargon aracılığıyla kendisini sunduğudur. Birçok dinî kavram, içeriği boşaltılarak sekülerleştirilmiştir. Örneğin şehitlik dinî bir kavramdır, ancak, çoğu ulus devletinde olduğu gibi Türkiye’de de bu kavram kullanılmaktadır. Yine *millet* kavramı etimolojik olarak dinsel bir içerik taşır. Osmanlı’nın millet sistemi ifadesi ile anlatılmak istenen Osmanlı’da dinsel temele dayalı bir çeşitlilik olduğudur. Yahudi milleti, Hristiyan milleti, İslam milleti gibi... Bu kavramın da içeriği boşaltılarak *nation* kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

Dinin yerine konmak istenen bir ideoloji olarak milliyetçilik, sekülerleşme iddiasına rağmen, en az din kadar ciddi bir inanç beslenmesi gereken bir olgudur. Seküler milliyetçilik, ancak bu şekilde din ve onun etkileriyle yarışabilmektedir ve bu sebeplerle kendisini bir din hâline getirmek zorunda kalmıştır (s. 41).

Görüşme notlarından aktarılan bilgilere bakıldığında, gerçekten de seküler milliyetçiliğin bir inanç olduğu belirgin bir şekilde görülmektedir. Birçok konuda görüşmeciler,

resmî ideolojinin tezlerini sorgulamadan kabul etmekte ve yaratılan kutsallarına itaat etmektedirler. Görüşmecilerden alıntılanan şu ifadeler, bu kanıyı doğrulamaktadır:

Devlet tabii ki kutsaldır. (...) Devlet olmasa anarşi olurdu. Atatürk de kutsaldır. Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olduğu için kutsaldır. (...) Aile de kutsaldır, bayrak, millî maç kutsaldır. (...) İstiklal Marşı da kutsaldır (Oğuz, 23, Bostancı, s.44).

(...) Benim yanımda Atatürk'e laf edemez, eleştiremez. Allah'ı eleştiremiyorsa Atatürk'ü de eleştiremez. Yani o kutsal. Atatürk kutsal. Ama dinî olarak değil. Dinî olmayan kutsallar da var. Devlet de kutsaldır. Türklük de kutsaldır. Şehitler kutsaldır. Gaziler de kutsaldır (Umut, 25, Bostancı, s. 45).

Türklük, herkesin ulaşamayacağı bir şey. Bunları kelimelerle ifade etmek benim için imkânsız. Dünyada Allah, Peygamber, Türklük. Sıralama bu şekilde. (Umut, 25, Bostancı, s. 71).

Seküler milliyetçiliğin bir inanç olmasının önemli göstergelerinden birisi de resmî söylemin ileri sürdüğü tezlerin sorgulamaya ihtiyaç duyulmadan kabul edilmesidir. Bu kabullerin en önde gelenleri, güncel olarak da Türk kamuoyunu meşgul eden Kürt sorunu ve Ermeni sorunudur. Kürt sorunu konusunda resmî ideoloji Kürtleri yok saydığından bu konuya ilişkin değerlendirmeler de o çerçevede yapılmaktadır.

Çalışmanın ilgi çekici sonuçlarından birisi de Türklük konusunda resmî ideolojinin yaşadığı kafa karışıklığının seküler milliyetçi kesimde de aynen yaşandığının gözler önüne serilmesidir. "Türklük nedir?" şeklinde sorulan soruya verilen cevaplar, hemen her görüşmecide farklı biçimde tanımlanmıştır.

Çalışmanın bir diğer önemli boyutu ise bugüne kadar egemen kesim olan seküler milliyetçilerin ilk kez bir çalışmaya konu olmasıdır. Kentel'in önsözde belirttiği gibi, Şevkli'nin çalışması, Türkiye'de ideolojik hegemonyanın ters yüz oluşuna dair çok daha fazla bir anlam taşıyor (s. 12). Yani bugüne kadar normal olarak kabul edilen bir kültür incelemeye tabi tutuluyor. Kentel'e göre bu çalışmadan, söz konusu kültürün bir kimliğe, hatta bir cemaate tekabül ettiğini ve Cumhuriyet'in kuruluşunda "yeni" ve "normal" olarak inşa edilenin zaman içinde nasıl hegemonyasını kaybettiğini, "eskidiğini" ve "anormalleştiğini" anlıyoruz. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere Türkiye'de köklü bir değişim (elit değişimi) yaşanmaktadır ve Şevkli'nin bu çalışması, Türkiye'nin geçirdiği değişim sürecinin önemli bir kanıtı olarak kendisini göstermektedir.